

Vokální identifikace papoušků šedých a jejich kontextová komunikace ve srovnání s člověkem

Posudek k dizertační práci Mgr. Terezy Roubalové

Oponentka: doc. PhDr. Gabriela Málková, Ph.D., Katedra psychologie a věd o životě, FHS UK Praha.

Dizertační práce Mgr. Roubalové je výsledkem několikaletého badatelského a studijního úsilí na poli etologických studií mezidruhové komunikace. V rámci studijního programu Integrované studium člověka – Obecná antropologie předkládá autorka dizertační práci zpracovanou v podobě textu, ve kterém dochází k propojení původní, pro dizertační práci zpracované kapitoly (Evoluční uchopení mezidruhového srovnávání vokální komunikace v kontextu sociálních vlivů) a tří odborných textů, které autorka zpracovala a publikovala v autorských týmech. V prvním případě jde o přehledovou kapitolu, kterou zpracovala pod autorským vedením své školitelky (Vodítka a signály v mezilidské interakci), ve druhém případě jde o odborný článek pro časopis *Acta Ethologica*, který v roli hlavní autorky zpracovala v týmu s dalšími čtyřmi spoluautory (Shared calls in repertoires of two locally distant grey parrots); ve třetím případě jde o článek, který rovněž v roli hlavní autorky zpracovala v týmu s dalšími třemi spoluautory pro časopis *Animal Cognition*.

Z hlediska formální stavby textu stojí v rámci posouzení předkládané práce za pozornost popis uspořádání a bohatosti jednotlivých oddílů (kapitol) předkládané práce. Text dizertační práce otevírá pro čtenáře kap. Úvodní slovo (str. 4-5), v jejímž rámci autorka zprvu čtenáře zve do oblasti studia evoluce jazyka, postupně ale zpřesňuje cíl předkládané práce spíše etologicky: „...poukázat na možnou blízkost komunikačních systémů taxonomicky vzdálených druhů a tím pokročit ve snaze pochopit vývoj těchto systémů, případně poukázat na faktory, které mohly vést k některým jedinečným znakům.“ V převažující části úvodních slov představuje strukturu následujícího textu. Předkládanou práci posuzuji z hlediska své odbornosti, vývojové psychologie a psycholingvistiky, a je pro mne opravdu obtížné nahlížet s porozuměním vztah vymezeného cíle, názvu předkládané práce a relevance obsahu jednotlivých kapitol k tématu práce. Cíl práce obrací pozornost ke komunikačním systémům taxonomicky vzdálených druhů (člověk a papoušek?), ale název práce akcentuje vokální identifikaci a kontextovou komunikaci papoušků šedých ve srovnání s člověkem. Pochopení vztahu názvu práce a cílů vymezených ke studiu a výzkumu a role jednotlivých kapitol v tomto vztahu do jisté míry pomáhá abstrakt, který vlastně mnohem lépe než úvodní slovo čtenáři říká, jak je předkládaná práce uspořádána – ale ani Abstrakt neříká čtenáři proč (je uspořádána právě tak, jak je). Pro porozumění dalším oddílům textu, které skutečně představují samostatné jednotky bez propojujících komentářů, je právě takové zpřesnění zásadní. Z pozice čtenáře tak postrádám realizaci obvyklého uspořádání (myšlenkové stavby) typického pro odborné a vědecké texty, kde v úvodu dochází k jasnému vymezení nejen cíle, kterého chce autor(ka) v textu dosáhnout, ale především problému, o který v textu, studii nebo v tomto případě dizertační práci jde; či dokonce otázek, které si v rámci zkoumaného problému autorka textu klade. Bez zřetelného provázení a navigace čtenáře, ke které by takto mohlo docházet, může předkládaná práce, její stěžejní kapitoly, působit spíše jako epizodickými náhledy do publikační činnosti autorky.

V rámci obhajoby proto považuji za důležité, aby autorka vymezení výzkumného problému a třeba i zpřesnění (výzkumných) otázek, které si v oblasti srovnávacího studia vokální identifikace a kontextové komunikace papoušků šedých klade.

Ačkoliv sama autorka nekonkretizuje v textu práce vlastní oborovou, či spíše mezioborovou identitu, lze z povahy zpracovávaných zdrojů vysuzovat, že předkládaná práce je interdisciplinárním počinem, kde se setkává etologie, evoluční psychologie a vývojová psycholingvistika. Domnívám se, že zpřesnění

této mezioborové specifity předkládané práce by velmi pomohlo čtenáři rozumět, kde sama autorka spatřuje nejvýrazněji vlastní odbornou identitu, či spíše pozici, ke které vlastním studiem dospívá a odkud třeba dominantně čerpá metodologické zázemí. V situaci, kdy v rámci textu dizertační práce v podstatě sestavuje vlastní tematicky specifické výzkumné portfolio, by takové zpřesnění mohlo pomoci nahlížet vyspělost a bohatost přemýšlení, k jakému autorka v závěru svého studia dospívá.

Velmi užitečné a zároveň i důstojně reflektující stupeň akademické přípravy, kterou dizertační práce završuje, by bylo i vymezení metod výzkumu, o které se autorka v rámci zpracování textů pro dizertaci nebo i vlastní badatelské orientace dominantně opírá. Doporučuji tedy, aby v rámci obhajoby autorka svou odbornou tematickou i metodologickou identitu prezentovala, osvětlila.

Z hlediska obsahu předkládaného dizertačního portfolia nahlížím pojmovou nedisciplinovanost či spíše neuspořádanost autorky v textu. V textu práce je řeč o jazyku, o komunikaci, o vokální komunikaci, o neverbální komunikaci ... papoušků, člověka, partnerů, dětí... a čtenář vlastně může snadno nabývat dojmu, že jde o pojmy vzájemně zastupitelné a/nebo nějak propojené... Ovšem o povaze případné provázanosti těchto pojmů nezíská v textu potřebnou představu. To je určitě škoda.

Jednotlivé stěžejní kapitoly textu dizertační práce nahlížím jako velmi zajímavé a kvalitně zpracované příspěvky k tématu evolučně psychologických a etologických studií komunikace. Jak jsem již nastínila v předchozí části posudku, postrádám ovšem z perspektivy čtenáře výraznější provázení, jak různorodosti těchto příspěvků rozumět. Pokusím se ale v rámci zhodnocení předkládané dizertační práce akcentovat vlastní porozumění relevanci i obsahu jednotlivých oddílů k tématu komunikace, resp. vokální identifikace a kontextové komunikace papoušků šedých a člověka.

V kapitole 2. (Evoluční uchopení mezidruhového srovnávání vokální komunikace v kontextu sociálních vlivů) autorka vymezuje komunikaci v etologickém a evolučním (evolučně psychologickém) pojetí, postupně zaměřuje pozornost na vokalizaci, ontogenezi vokálního ústrojí a vokalizaci u papoušků i člověka a akcentuje zejména sociální kontext ve vývoji vokalizačních projevů. Postupně ukazuje, že sociální kontext s sebou u člověka nese užívání jazyka a řeči, u papoušků referenční charakter vokalizace. V kapitole 2. 4. pak poukazuje na zřejmě nejcennější oblast poznatků z hlediska srovnání projevů užívání hlasu u papoušků a člověka – záměrnost (zaměřenost) v komunikaci. Z hlediska vývojové psychologie akcentující zásadní roli sociálních faktorů v ontogenezi je v tomto bodě zajímavé upozornit na výzkumy tzv. zprostředkovaného učení, tedy specifických projevů chování dospělých jedinců vůči dětem, které stimuluje rozvoj poznávacích procesů, jazyka i emocí a zásadním způsobem se podílí na schopnosti jedince vytvářet si průběhu života efektivní adaptační strategie v oblasti učení a poznávání.

V rámci obhajoby prosím autorku o přesnější vysvětlení, jaké aspekty chování by měly podle jejího porozumění tématu být předmětem srovnávacích studií vývoje komunikace papoušků šedých a lidských mláďat v lidských společnostech. Proč právě tyto aspekty?

Kapitole 3. (Vodítka a signály v mezilidské komunikaci) velmi obtížně rozumím jako relevantní součástí předkládané práce.

V rámci obhajoby prosím autorku o osvětlení relevance studie specifity neverbální komunikace v partnerských vztazích pro předkládanou práci.

Kapitola 4. (Shared calls in Repertoires...) představuje mimořádně zajímavou studii specifity a překvapivé blízkosti vokální komunikace papoušků šedých z různých lokalit.

V rámci obhajoby prosím autorku, aby v kontextu cílů předkládané dizertační práce zdůraznila význam poznatků, ke kterým ve studii představené v kap.4. její badatelský tým dospěl.

Kapitola 5. (Comparing the Productive Vocabularies...) je dle mého názoru nejcennější částí předkládané dizertační práce, neboť realizuje systematické srovnání verbální komunikace u papoušků chovaných v zajetí a dětí ve věku od 8 do 18 měsíců. Výsledky této studie považuji za mimořádně zajímavé.

Pro obhajobu prosím autorku, aby ve vazbě na studii z kap. 5. :

- *osvětlila myšlenkový rámec, o který opírá v textu prezentované tvrzení, že „...parrots and children are exposed to a similar language input...” (str. 69.). Na základě jakých poznatků nebo teoretických rámců předpokládá blízkost jazykového inputu u dětí a papoušků.*
- *se pokusila interpretovat výsledky studie prezentované na úrovni kategorií, do kterých verbální produkce dětí či papoušků spadá, ve světle poznatků teorií zprostředkovaného učení (R. Feuerstein, D. Tzuriel, L. Falik apod.)*

Závěrečný oddíl předkládané práce nabízí diskusi k tématu „kořeny jedinečnosti lidské komunikace“. I v tomto případě bych uvítala, aby v rámci obhajoby došlo ke *konkretizaci závažnosti této závěrečné diskuse vzhledem k cílům předkládané práce vymezeným v úvodní kapitole práce* (str. 4). Jednotlivé odstavce této kapitoly a zejména pak poslední odstavec (na str. 102) nabízí čtenáři důležitý explanativní rámec pro další potenciální srovnávací výzkumy. *Prosím autorku, aby tento myšlenkový rámec prezentovala v rámci obhajoby s větším explanativní a směrem k dalšímu výzkumu přemostujícím důrazem.*

Práci kolegyně Mgr. Roubalové doporučuji k obhajobě a těším se na interdisciplinární diskusi, která u obhajoby předkládané práce nepochybně vzplane.

V Praze dne 30. 9. 2024

doc. PhDr. Gabriela Málková, Ph.D.